

noj filozofiji i znanosti, da je Aristotel i danas (na neki, ne uvijek isti, način) naš sugovornik.

Mihaela Girardi-Karšulin

*Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb
mihaela.girardi-karsulin@zg.htnet.hr*

Aristotelova Metafizika. Zbirka rasprava, priredili Pavel Gregorić i Filip Grgić, KruZak, Zagreb 2003, XII, 497 str.

Ovim zbornikom radova o Aristotelovoj *Metafizici* dobili smo izvrsno pomagalo za izučavanje Aristotelove filozofije. Sastoji se od 18 radova koji tematski pokrivaju cijelu Aristotelovu *Metafiziku*. Autori članaka su najeminentniji svjetski stručnjaci za Aristotela, a članci su bili objavljeni u poznatim znanstvenim časopisima ili zbornicima. Dvanaest članaka je bilo objavljeno na engleskom, pet na njemačkom i jedan na francuskom. Jedan je članak iznimno nešto stariji i potječe iz 1910. godine (Łukasiewicz). Ostali su novijega datuma. Većina članaka (dvanaest) potječe iz 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća. Zbornik dakle uzima u obzir najnovije istraživanje Aristotelove filozofije. Očito je i neupitno da trenutno prevladava angloameričko istraživanje. Imaju naime najbolji sistem specijalnoga proučavanja pojedinačnih problema u antičkoj filozofiji, koja objavljuju u obliku jasno razrađenih teza. Sami priređivači su preveli većinu radova (jedanaest), a ostalih sedam članaka prevelo je još šest prevoditelja (primjerice Boris Hudoletnjak je preveo dva, ostali po jedan). Knjiga ima besprijekornu znanstvenu opremu i može se mjeriti s prestižnim oxfordskim izdanjima. Osim "Predgovora", "Uvoda", koji je zanimljiva rasprava na više od trideset stranica, nalazimo i stotinjak kratkih podrubnih objašnjenja (označenih malim slovima) koja su priređivači dodali da bi prevedeni tekst na mnogim mjestima bio jasniji za hrvatskoga čitatelja. Kada primjerice Montgomery Furth kaže da nešto "treba pokušati negdje drugdje" istražiti (str. 236), Grgić i Gregorić znaju da je to stvarno učinjeno u jednoj drugoj knjizi pa je navode. Samo savjesni znalci daju člancima koje preporučuju hrvatskoj znanstvenoj javnosti takva popratna objašnjenja. Daljnja oprema zbornika uključuje "Bilješke o autorima", "Bibliografiju" (449 naslova, koja se na neki način bave Aristotelovom *Metafizikom*, podijeljeno prema određenim tematskim cjelinama), "*Index locorum*" (sva mjesta iz djela Aristotela i ostalih antičkih autora koja se bilo gdje spominju u zborniku), potpuni "*Index nominum*" i, naravno, selektivni "*Index rerum*", koji upućuje na relevantna mjesta u zborniku za određeni broj pojmova važnih za Aristotela i uopće filozofsku tradiciju.

U “Predgovoru” priređivači obrazlažu svoj izbor. Birani su samo kvalitetni i noviji tekstovi. Raspoređeni su tako da komentiraju cjelinu naslijedjenoga teksta Aristotelove *Metafizike*. Kada imamo posla s prijevodima radova koji se bave Aristotelom, nameće se problem prijevodne terminologije. Taj problem priređivači vide u kontekstu pitanja kako da se naša filozofska terminologija uskladi. Usprkos časnim pokušajima da se pronađu hrvatske prevedenice za Aristotelovu terminologiju, mislim da su priređivači donijeli pametnu odluku da preferiraju terminologiju latinskoga porijekla gdje god je to nužno, jer problem prevođenja nije stvaranje novih izraza prema grčkom uzoru, nego primjereno prenošenje izvorne misli suvremenom čitatelju. Možda su neko vrijeme smjele prevedenice ili kovanice prema uzoru grčke terminologije mogle dobro konkurirati tradicionalnoj latinskoj terminologiji u hrvatskom. No u najnovije vrijeme, pojavom novih medija, prevladava duh engleskoga jezika te time i latinske terminologije. Mislim da je sada ipak došlo do prevage toga duha u našoj filozofskoj terminologiji.

“Uvod” je posebna autorska zasluga Pavla Gregorića i Filipa Grgića. Daju nam zapravo vrlo pregledan, kompetentno i školski jasno pisan uvod u Aristotelovu *Metafiziku*. Autori uvode čitatelja u glavne teme i probleme Aristotelove *Metafizike*, ali pritom njihov “Uvod” ujedno dobiva i funkcionalno obilježje cjelokupne zbirke jer u svakom dijelu “Uvoda” upućuju na teze koje su sadržane u člancima njihove zbirke. Takav pristup, uz ostalu znanstvenu opremu, daje jedinstven i cjelovit karakter zbirci članaka. Teme su: Naslov, sadržaj i struktura Aristotelove *Metafizike*, njezino jedinstvo i priroda, princip neprotuslovlja, egzistencija i akcident, supstancija i forma, biologijska perspektiva, potencijalnost i aktualnost, identitet, nepokrenuti pokretač, matematički predmeti. Još uvijek ostaje zagonetka tko je sve te različite rasprave koje čine današnji tekst Aristotelove *Metafizike* složio u jednu cjelinu. Uzdrmana je teza da isključivo helenističkom izdanju Aristotelovih djela dugujemo današnju riječ za metafiziku. Čak i teza da pojedinačne rasprave koje nalazimo u *Metafizici* ipak imaju neki osmišljeni red ima svoju uvjerljivost.

Prva dva članka uvode s različitih gledišta u pitanje metafizike u *Metafizici* (J. Barnes, “Uvod u Aristotelovu *Metafiziku*” i G. Patzig, “Teologija i ontologija u Aristotelovoj *Metafizici*”). A. Code (“Metafizika i logika”) ukazuje na povezanost onoga što danas razlikujemo kao metafizika i logika, a ta se povezanost očituje u proučavanju zajedničkih aksioma. Zanimljive teze oko odnosa dijalektike i aporetike nalazimo u članku P. Aubenquea (“O aristotelovskom pojmu aporije”). U zbirku je ušao i jedan poznati rad slavnoga poljskog logičara Jana Łukasiewiczza o načelu protuslovlja u Aristotela (“O stavu protuslovlja kod Aristotela”). Iduća dva članka (G. E. L. Owen, “Aristotel o zamkama ontologije” i Th. Ebert, “Aristotelovski akcidenti”) tematiziraju pitanje određenja stvari koja postoji te u svezi s tim problem egzistencije i akcidenta. Pojmovi kao što su supstancija i forma u velikoj mjeri dolaze iz tradicije Aristotelove *Metafizike*, ali i dan-danas je prijeporno

jesu li forme zaista pojedinačni predmeti kojima se može pripisati neovisna egzistencija ili treba li to mišljenje barem do neke mjere revidirati i ukazati na višeznačnost takvih izraza (M. J. Woods, "Forma, vrsta i predikacija u Aristotela", M. Frede i G. Patzig, "*Ousia* u *Metafizici Z*", M. Furth, "Trans-temporalna stabilnost u Aristotelovskih supstancija"). Već je kod Aristotela pitanje modaliteta vrlo složeno i preklapa se s mnogim pretpostavkama njegove logike i biologije. Priređivači su izabrali tri novija rada (J. M. Cooper, "Metafizika u Aristotelovoj embriologiji", M. Frede, "Aristotelov pojam potencijalnosti u *Metafizici Θ*", A. Kosman, "Aktivnost bitka u Aristotelovoj *Metafizici*"). Izbor i orijentacija tih radova ponajviše pokazuje što iz Aristotelova učenja o modalitetima zanima mnoge suvremene filozofe, ali i odaje jasne afinitete priređivača. N. P. White ("Aristotel o istosti i jednosti") povezuje pitanje identiteta u logičkim i metafizičkim spisima. Dva su različito orijentirana članka posvećena utjecajnoj Aristotelovoj teoriji o prvom pokretaču te se tako u priličnoj mjeri nadopunjuju (K. Oehler, "Nepokrenuti pokretač kao mišljenje koje misli samo sebe", J. G. DeFilippo, "Aristotelova identifikacija prvotnog pokretača kao Boga"). Dvije posljednje rasprave Aristotelove *Metafizike* posvećene su filozofiji matematike i kritici Platona i njegovih prvih nastavljača. O toj temi raspravljaju dvoje eminentnih istraživača antičke filozofije Julia Annas ("Matematički predmeti kod Aristotela") i Myles Burnyeat ("Platonizam i matematika: preludij za raspravu").

Ova zbirka članaka vrijedno je djelo koje našoj sredini omogućuje uvid u najnovije istraživanje Aristotelove *Metafizike*. Priređivači su vrhunskim znanstvenim člancima dali besprijekornu popratnu znanstvenu opremu. Njihov je doprinos u savjesnom prevođenju, pripremanju dodatnih bilježaka kao i pisanju stručnog "Uvoda", kazala i bibliografije na visokoj razini. Zbornik Filipa Grgića i Pavela Gregorića o Aristotelovoj *Metafizici* – pored velike korisnosti za našu kulturnu sredinu – postavlja visoke standarde koje neće biti lako postići priređivačima drugih sličnih radova posvećenih klasičnim filozofskim djelima.

Josip Talanga

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb

josiptalanga@yahoo.com